

EUROPSKI JEZICI U 21. STOLJEĆU (Zaključak)

Prošlost se svakoga jezika ogleda u njegovoj sadašnjosti. U hrvatskom su riječi *mati*, *sestra*, *deset*, *oko*, *ime* i *ovca* naslijeđene iz indoeuropskoga prajezika, *glava*, *ruka* i *dlan* tvorene su u baltoslavenskom razdoblju, a *urabac*, *golub* i *bob* vjerojatno su posuđene iz nekog predindoeuropskog jezika koji se govorio u Europi. Riječi *bukva*, *šljem*, *vitez*, *knez*, *mač* pret-povijesne su posuđenice iz germanskoga, *crkva* je iz grčkoga, no posuđena kroz latinsko i germansko posredovanje, *križ* je iz romanskoga dijalekta koji se govorio oko Akvileje, odakle su u ranom srednjem vijeku pokrštavani Slaveni u Hrvatskoj, *dupin* je iz dalmatskoga, izumrlog romanskog jezika koji se govorio na hrvatskoj jadranskoj obali. Riječi *kula*, *top*, *barut* i *jarak* su iz turskoga, *lopov* i *cipela* iz mađarskoga, *točka* i *kormilo* iz ruskoga, a *boca*, *preša* i *štampa* iz mletačkoga. *Balkon* je stara langobardska riječ koja je u hrvatski i druge europske jezike posuđena iz talijanskoga, a *šanac* i *puška* su iz njemačkoga. Riječi *nazor* i *proslav* ušle su u hrvatski iz češkoga (*názor*, *proslav*), a ondje ih je stvorio leksikograf Josef Jungmann kao kalkove prema njem. *Anschauung*, *Vorrede*. Hrvatski dijeli mnoštvo riječi i s drugim europskim jezicima, i svaka od njih pokazuje nam nešto o povijesti i hrvatskoga i Europe: *alkohol* je arapska riječ koja se proširila među srednjovjekovnim europskim alkemičarima, *balet* je iz talijanskoga, no posuđena je u europske jezike preko francuskoga, *balast* je njemačka riječ posuđena iz švedskoga (*barlast*) u doba hanzeatske prevlasti na Baltiku, *droga* je nizozemska riječ potekla iz trgovine začinima u doba europskih osvajanja drugih kontinenata, *robot* je češka riječ koju je skovao pisac Karel Čapek, *parfem* i *toalet* su iz francuskoga, *skije* iz norveškoga, *folklor*, *kompjutor* i *hit* iz engleskoga, a *mizantrop*, *skepsa*, *ritam*, *logika* i *biologija* su grčke riječi udomaćene u klasičnoj europskoj kulturi i gotovo u svim europskim jezicima.

Svi se jezici neprekidno mijenjaju, no mnoge zajednice, i kulturne i političke, nastoje usporiti te mijene kako bi zadržale plodan kontakt sa svojom pisanom prošlošću i vrijednostima koje za njih ta prošlost predstavlja. U ovoj smo knjizi vidjeli da su takva nastojanja prema očuvanju jezič-

nog kontinuiteta stara gotovo koliko i europska civilizacija: odnos prema vlastitoj prošlosti ono je što nas čini civiliziranima. Hoće li Europa u budućnosti očuvati taj plodan odnos sa svojom prošlošću, i s prošlošću nacija koje ju sačinjavaju? Početkom 21. stoljeća izgledi se čine prilično sumornima: klasični jezici nisu više dio opće kulture, Vergilije i Homer ne znače ništa, osim u uskom krugu stručnjaka, Biblija je u popularnoj kulturi gotovo ravnopravna Kalendaru Maja, a svaki je jezični purizam izvrgnut podsmijehu ili osuđen kao reakcionarni snobizam. U onim sredinama gdje još postoji svijest o važnosti standardnoga jezika on se najčešće promatra instrumentalno, kao sredstvo za efikasnu komunikaciju na nekom političkom prostoru, dakle kao pragmatička, a ne kulturna i povijesna vrijednost.

U suvremenom svijetu masovnih medija, interneta i jeftinih računalnih memorija informacije brzo gube na vrijednosti, a obrazovanje na prestižu. Tijekom velikog dijela europske povijesti učeni su ljudi posezali za knjigama starim i više stotina godina; stoga je bilo važno da se pisani, standardni jezik ne mijenja prebrzo, kako bi vrijedni sadržaji koji su na njemu nastali ostali razumljivi mnogim generacijama. Danas, kada se knjige starije od nekoliko desetljeća više ne čitaju, jer se unaprijed smatra da su zastarjele, izgleda kao da nestaju i praktični razlozi zbog kojih se standardni jezici ne bi smjeli mijenjati onom brzinom koju nameće dinamika komunikacije njihovih govornika. U društvima koja su barem načelno egalitarna i posve demokratska, kao što je slučaj u najvećem dijelu današnje Europe, čini se i da standardni jezici gube svoju nekadašnju ulogu simbola kulturnog prestiža. Još u 19. stoljeću govoriti standardnim jezikom značilo je pokazivati svoju obrazovanost i »urbanost«, no danas više zacijelo nije tako. Ako su svi pripadnici društva prošli formalno obrazovanje i naučili govoriti standardno, tada govoriti standardnim jezikom više ne pokazuje, samo po sebi, pripadnost višem i »kulturnijem« društvenom sloju. I sam pojam kulture mijenja se, čini se, u globaliziranom, informatiziranom i univerzalno obrazovanom društvu.

Kultura je oduvijek bila skup znanja i vrijednosti koje pojedinac mora prihvatiti da bi funkcionirao u društvu; međutim, tijekom najvećeg dijela europske povijesti obrazovan je čovjek, da bi funkcionirao u društvu, morao razviti i svijest o tome da većinu znanja i vrijednosti dijeli sa svojim predcima, te želju da te iste vrednote prenese svojim potomcima u zajednici u kojoj živi. A jedno od osnovnih sredstava prenošenja i nasljeđivanja kulturnih vrijednosti bio je jezik. Jezik i kultura stoga su smatrani neodvojivima, a od vremena kad je razvitak pismenosti omogućio da se vrijedni tekstovi nepromijenjeni očuvaju za buduća pokoljenja razvila se i

zamisao da i jezik kao medij tih tekstova treba biti »fiksiran« i očuvan za budućnost.

S druge strane, u ovoj smo knjizi vidjeli da je i ranije u europskoj povijesti bilo razdoblja u kojima su se učeni ljudi kolebali o svojim kulturnim vrijednostima, u kojima je dolazilo do zastoja u kontinuitetu izgradnje nekih jezika, a i do nastanka novih. Augustin, koji je htio da se latinski piše tako da ga razumiju i robovi, a ne samo senatori; Ćiril, koji se borio da Slaveni prime Božju riječ na svojem jeziku; Nebrija, koji je smatrao da i kastiljanski jezik mora imati normativnu gramatiku po uzoru na latinski; Grimm, koji je tražio pradrevno ishodište njemačkoga jezika, jednako »plemenito« kao i ono iz kojeg su potekli grčki i latinski, svi su oni doveli u pitanje pravocrtni kontinuitet kulturnoga razvitka u kojem su odrastali. Autor *Beowulfa* nije mnogo držao do Vergilija i jezika Biblije, Lutheru nije bilo stalo do jezika »Pjesme o Hildebrandu«, već do toga da ga razumiju njegovi suvremenici u cijeloj Njemačkoj, a Machiavelli se smijao Danteu jer Danteovim jezikom u Firenci više nitko nije govorio; pa ipak bez autora *Beowulfa*, bez Luthera i Machiavellija, engleski, njemački i talijanski ne bi danas bili to što jesu. Premda im je bilo do sadašnjosti više nego do prošlosti, svi su ti autori ujedno obogaćivali europsku kulturu koju i mi danas baštinimo. Hoće li ta kultura i jezici koji su je oblikovali preživjeti i u idućim stoljećima, ili će se utopiti u globaliziranom i multikulturalnom svijetu koji će prevladati nacije kakve danas poznajemo? Predviđati nenapisanu budućnost jednako je teško kao i rekonstruirati nezapisanu prošlost. Stoga i na ovo pitanje moramo odgovoriti istim odgovorom kao i na pitanje o jezicima najstarijih Europljana u prvom poglavlju ove knjige: *ignoramus et ignorabimus*.